

A hadtudományi ismeretek fejlesztésének formái

*Írta: M. I. Galkin nyugállományú ezredes,
az OSZSZSZK érdemes tudományos művelője,
a filozófiai tudományok doktora, professzor
Fordítás: a „Vojennaja Miszt” 1986. évi 1. számából*

A tudományos alkotómunkához szükséges képességek kifejlesztése a kutatási készségek és jártasságok kialakítása az egyik legfontosabb irányát jelenti a szakmai képzésnek. Mi egyetértünk a hadtudomány és a gyakorlat közötti kapcsolatok erősítésével foglalkozó vitanyitó cikkben ismertett azon megállapításokkal, miszerint sürgetően és elengedhetetlenül szükséges, hogy a hivatásos katonák elsajátítsák a tudományos megismerés marxista-leninista módszertanát.⁽¹⁾

A kutató tevékenységgel szemben támasztott egyik módszertani követelmény az, hogy szigorúan és pontosan be kell tartani annak logikai sorrendjét, amelyet a tudományos megismerés fejlődésének formái határoznak meg: a kutatás a tudományos probléma felvetésével és megfogalmazásával veszi kezdetét; a probléma megoldásához tudományos tényekre van szükség; az új ismeret először tudományos hipotézis (feltételezés) formájában fogalmazódik meg; a bizonyított és rendszerezett megállapításokat, tételeket beiktatják a tudományos elmélet tartalmába. F. cikkben a hadtudományi ismeretek fent nevezett fejlesztési formáinak aspektusait vizsgáljuk.

A hadtudományi probléma: a gondolkodás tulajdonképpen nem egyéb, mint kérdések felvetése az ezekre vonatkozó válaszok megkeresése. Ez a folyamat annak tisztázásával veszi kezdetét, hogy mi az, amit nem ismerünk és mit kell megismernünk. Az eddig nem vizsgált dolgok feltárása önmagában még nem serkenti a gondolkodás folyamatát, nem készítet gondolkodásra, kutatásra. Rendkívül fontos követelmény a probléma gyakorlati jelentőségének és a meglévő ismeretek elégtelen voltának megállapítása, az új ismeretek megszerzhetőségébe vetett hit tudatosítása.

A tudományos probléma tulajdonképpen nem más, mint egy olyan bonyolult, összetett kérdés, amelyre a válasz nem található meg a meglévő ismeretekben és ezért kutatómunkára van szükség. A tudományos probléma – természetét és lényegét tekintve – nem egyéb, mint a valóság ellentmondásainak visszatükröződése a tudatban. „*A szovjet tudomány – mutat rá a Szovjetunió Kommunista Pártja új szerkesztésű programjának tervezete – arra hivatott, hogy vezető pozíciókat foglaljon el a műszaki tudományos haladás alapvető területein, s megtalálja a távlati és a mindennapi termelési és szociális-gazdasági problémák hatékony és aktuális megoldásait.*”

A hadtudományi probléma felvetődésének *legtípusosabb feltételei:* az alkalmazott tevékenységi eszközök vagy módok nem hatékony voltának észlelése. A hadtudományi probléma olyan esetben is felmerül, amikor a meglévő elmélet keretében megmagyarázhatatlan tény tapasztalható, vagy amikor a világ egyik vagy másik térségében olyan új katonapolitikai helyzet alakult ki, amely elemző vizsgálatot, sokoldalú értékelést és megalapozott következtetéseket igényel a gyakorlati tevékenység számára. Az a képesség, hogy a problémát idejében felismerjük, lényegét és megoldásának szükségességét tisztázzuk, elengedhetetlen előfeltételét képezi a hadtudomány és – következőképpen – a gyakorlati tevékenység hatékonyabbá tételének.

(1) „Vojennaja Miszt”, 1985. 1. szám, 57. oldal oroszul.

A tudományos probléma tartalmán belül rendszerint megkülönböztetik annak alapkérdését (amit ismerni kell) és a rá adandó válasz kutatásainak irányát. Az utóbbihoz tartozik a kutatás tárgyának feltárása és annak feltüntetése, hogy milyen tényanyagot kell kapni, valamint azokat a rész-kérdéseket, amelyekre a válaszok lehetővé is teszik a probléma megoldását.

A tudományos probléma mozgatórugóját jelenti annak alapkérdése, amely általánosságban meghatározza a kutató tevékenység célját. Az alapkérdés kialakítása eleve feltételezi mindazon ismeretek összességének előzetes megvizsgálását, amelyek a tudomány egy bizonyos ágához – a gyakorlati szükségletek szempontjából – tartoznak. Ha például a vizsgálat céljából a harctevékenység közben történő csapatvezetés van kiválasztva, akkor a kutató megvizsgálja és értelmezi mindazt az ismeretanyagot, amelyet ezen a területen nemcsak a hadtudomány, hanem a többi tudomány is összegyűjtött, s feltárja, hogy ezek az ismeretek milyen mértékben felelnek meg a csapatok vezetéséből adódó gyakorlati feladatok megoldása szükségleteinek. Ha e munka eredményeként megállapítást nyer, hogy a jelenlegi vezetési rendszer nem felel teljes mértékben a vezetés szilárdságával, folyamatosságával és életképességével szemben támasztott követelményeknek és további tökéletesítésre szorul, akkor ennek megfelelően fogalmazódik meg a tudományos probléma alapkérdése is: „A szilárd és folyamatos csapatvezetés biztosításának útjai korszerű hadműveletekben.”

A tudományos probléma alapkérdésének megfelelően történik a *kutatás tárgyának* kijelölése. *A vizsgált példa esetében ez a következő:* a vezetési szervek; a híradó eszközök; az információ megszerzésének és feldolgozásának módjai; az egész vezetési rendszer megbízható és szilárd működésének lehetősége rendkívül bonyolult körülmények között, amikor az ellenség pusztítóeszközöket és rádióelektronikai zavaróeszközöket alkalmaz ellene.

A probléma megfogalmazásában arra is utalnak, hogy milyen tapasztalati anyagot (tényanyagot) kell beszerezni a megoldásához. Így fontos dolog, hogy a hadműveletekben alkalmazott csapatvezetési rendszer további tökéletesítésével kapcsolatos kidolgozásához *a következő adatok álljanak rendelkezésre:* az a kár, amelyet az ellenség a vezetési rendszer egészének és egyes elemeinek okozhat, az egyes vezetési szintek üzemképtelenné válásának megengedhető normái, melyeknél még tovább működhet; a különféle zavarok hatása a csapatvezetés szilárdságára és folyamatosságára; a vezetési rendszert alkotó elemek lehetséges csereszabotossága stb.

A probléma alapkérdése olyan rész kérdések felvetésével konkretizálható, amelyekre a választ a kutatás során kell megkapni. A rész kérdéseket úgy kell megfogalmazni, hogy a rájuk adott válaszok összevetése biztosítsa a tudományos probléma alapkérdésének megoldását. *A vizsgált példában a rész kérdések a következők lehetnek:* milyen legyen a vezetési szervek célszerű elhelyezése a terepen; milyen intézkedéseket kell foganatosítani a vezetési szervek védelmére a pusztítóeszközök és a rádiótechnikai zavaróeszközök tevékenységével szemben; a vezetési rendszert alkotó egyes elemek és az egész rendszer helyreállításának módjai üzemképtelenné válása után stb.

Befejezésül megemlítjük, hogy a probléma, különösen katonai téren, igen sok. E problémák jelentőségének, a kutatás sorrendjének, a problémák megoldhatóságának meghatározása – ezek természete a tudományos ismeretek további tökéletesítésének és fejlesztésének összetevői. Ennek be nem tartása – a gyakorlat tanúsága szerint – az erők és eszközök felesleges elvesztéséhez, idővesztéshez vezet. Az időszzerű problémák idejében történő megoldása egyik fontos tényezőjét jelenti a csapatok (erők) harcképessége növelésének. A jelenlegi szakaszban, amikor számos probléma létezik, a kutatás tárgyai pedig egyre bonyolultabbá és egyre kiterjedtebbé válnak, célszerű, hogy ezek mindegyikét kollektív vizsgálatnak vesszük alá, azzal a céllal, hogy – a legfontosabb kritériumok alapján – a legteljesebben és a legsokoldalúbban értékeljük és válasszuk ki közülük azokat, melyeknek megoldása a legnagyobb mértékű hozzájárulást jelenti a tudomány fejlődéséhez, a csapatok és törzsek gyakorlatához.

Hadtudományos tény. A tudományos probléma megoldása a reális valóság tényeire támaszkodik; e tényekre való támaszkodás nélkül nincs elmélet. Az utóbbi – végső soron – nem egyéb, mint a tényanyag általánosítása. ... *A tudomány minden területén – írta Engels – a természetben, csakúgy, mint*

a történelemben, a számunkra adott tényekből kell kiindulnunk...” (Marx és Engels Művei 20. kötet, 370. oldal.) V. I. Lenin megállapította, hogy a marxizmus mint tudományos elmélet „nem alapul másón, mint a tényeken...” (Összes Művei 1. kötet, 382. oldal)

A „tény” és a „tudományos tény” – a látszólagos hasonlóság dacára – két egymástól eltérő fogalom. Az előbbin rendszerint egy, a tudatban visszatükröződött valóságos eseményt, egy már megtörtént vagy most történő jelenséget értünk. Így például ténynek nevezhető annak visszatükröződése a tudatban, hogy a Szovjetunió döntően hozzájárult a második világháborúban aratott győzelem kivívásához, vagy például az, hogy a korszerű, hagyományos, különösen a nagy pontosságú fegyverek – a második világháború fegyvereihez képest – minőségileg új harceszközök. Jelen esetben a tényekre vonatkozó ismeretben azok külső oldala tükröződik.

Az elméleti tételek, elgondolások kidolgozásához nem egyszerűen az egyik vagy másik esemény létezésére vonatkozó ismeretekre van szükség, hanem olyanokra, amelyekben tükröződne mind a külső oldaluk, mind pedig a lényegük. A tudományos tény tulajdonképpen nem egyéb, mint egy valóságos eseményre, valóságos tényre vonatkozó ismeret külső megnyilvánulásának és lényegének egységében. A fent nevezett tényekre vonatkozó tudományos ismeret nemcsak a pusztán tények egyszerű megállapítását, hanem a magyarázatukat is tartalmazza: miben jutott kifejezésre például a győzelemhez való döntő hozzájárulás, ami az ő szociális alapját képezte, ami lehetővé tette a Szovjetunió számára, hogy döntő szerepe legyen a háború menetében és kimenetelében. Vagy például miből áll a minőségi ugrás a hagyományos fegyver fejlődésében az adott fejlődési szakaszban, milyen hatást gyakorol a fegyveres erők harcészültségére békében, az ellenség agressziójának elhárítására irányuló hadműveletek (harcok) előkészítésének és megvívásának módjaira stb. A tudományos tények csak ebben az esetben válnak összekötő láncszemmé az objektív valóság egyik vagy másik területe és az őt tükröző elmélet között. A katonai elmélet (hadtudomány) a katonai valóság tényeire (katonai eseményekre) és a rájuk vonatkozó tudományos ismeretekre épül.

A tudományos tény mint egy valóságos eseményre (eseményekre) vonatkozó ismeret formája tartalmazza annak leírását és magyarázatát, valamint az események egy bizonyos kategóriájának általánosítását. Az említett események egyikére vagy másikára vonatkozó ismeretek – még mielőtt tudományos tényné, a probléma megoldásának tapasztalatai alapjává válna – egy bizonyos kifejezési formával, olyan *leírással kell* rendelkeznie, amelynek csak abban az esetben van értelme és jelentése, ha az adekvát módon reprodukálja a valóságos eseményt. Bármely esemény leírása, szóbeli-logikai formában való kifejtése nem egyszerű feladat. Arról van szó, hogy a tárgyra vonatkozó ismeret nem más, mint annak szubjektív képe. Maga a tárgy és annak a tudatban visszatükröződött képe sohasem egyezik meg teljes mértékben egymással, hanem azok – V. I. Lenin meghatározása szerint – „ugyanazok és nem ugyanazok” (Összes Művei, 29. kötet, 150. oldal). Minden bizonnyal nem mondunk semmi különöset azzal, amikor a gyakorlatok leírását egy törzstiszt és egy kutató megfogalmazásában olvasván, bizonyos eltéréseket találunk bennük, és nem találkozunk ugyanannak az eseménynek azonos ismertetésével a memoáriródművi forrásokban sem.

Minden egyes valóságos eseménynek végtelenül sok ismertetőjegye, kölcsönös összefüggése, eleme stb. van. A teljes reprodukálásuk leírás útján lehetetlen, sőt nem is szükséges, hanem azokat az elemeket, ismertetőjegyeket, oldalakat kell visszatükrözni benne, amelyek a legnagyobb mértékben fejezik ki a lényegét. A hadművelet előkészítése során végbemenő csapatvezetési folyamatok leírásánál, például, olyan összetevőket kell ismertetni, mint a vezetésí pontok alkotta rendszer és a rendszerrel képező elemek telepítésének rendje, az említett esemény időmutatói; az elhatározás meghozatalához szükséges információ terjedelme és megszerzésének módjai; a csapatok (erők) tevékenységeinek tervezése és a feladatok lejuttatása a csapatokhoz; a megindulási körletek elfoglalásának ellenőrzése stb. A kutatót az eseménynek azon oldalai kell hogy érdekeljék, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a probléma megoldásához.

A kutatás tárgyát képező események megismerésében a legfontosabb a *magyarázatuk*. „Ezeket az egymástól eltérő, csupán a különböző érzékszervek számára hozzáférhető sajátos tulajdonságokat megmagyarázni, belső összefüggésbe hozni egymással őket – pontosan ez a tudomány feladata. . . .” (Marx és Engels Művei, 20. kötet, 548. oldal).

Ezt vagy ezt az eseményt megmagyarázni olyan folyamatot jelent, melynek során fel kell tárni annak lényegét, azon összefüggéseit és viszonyait, amelyek kialakulásának, funkcionálásának és fejlődésének (alakulásának) alapját képezik. E feladat végrehajtása nélkül nem lehetséges sem a kutatás tárgyát képező folyamatok általánosítása, sem pedig a megoldandó tudományos probléma tapasztalatai alapjának megteremtése.

Az esemény tudományos magyarázata azzal kezdődik, hogy az esemény leírását összevetik az azon folyamatokra vonatkozó elméleti ismeretekkel, melyek kategóriájába az illető esemény tartozik. Ez elengedhetetlenül szükséges, mivel magukban az elméleti ismeretek tartalmazzák a leírt eseményben így vagy úgy megnyilvánuló lényeg, törvények, tendenciák jellemzését.

Annak érdekében, hogy helyesen tudjuk megmagyarázni: az egyik vagy másik hadműveletben miért éppen olyan és nem más harctevékenységi formákat és módokat alkalmaztak, fel kell használni azt a törvényt, miszerint a haditevékenységek megvívásának módjai meg kell hogy feleljenek azok anyagi alapjának: a technikai eszközök mennyiségének és minőségének és az emberanyag (élőerő) jellegének. Például az a körülmény, hogy az első világháború során folytatott haditevékenységek megvívásának állás módjai (pl. állásvédelem) domináltak, azzal magyarázható, hogy a védelem eszközei akkoriban erősebbek voltak a támadó eszközöknél, valamint azzal, hogy a katonák túlnyomó többsége – a háború politikai céljainak igazságtalan, hódító jellege miatt – nem akart harcolni.

A kutatás tárgyát képező tény lényegének feltárása – csak a rá vonatkozó elméleti ismeretek alapján – nem elegendő. Feltétlenül össze kell vetni azt a konkrét helyzettel, egyéb más, vele kapcsolatos tényekkel. Például a harcok sikeres hatékony fegyvert jelentenek. Ám a bennük rejlő lehetőségek teljes értékelése, valamint a fejlődési távlatok, az eljövendő háború hadműveleteiben elfoglalt helyük és szerepük meghatározása érdekében az adataikat össze kell vetni nemcsak a páncélelhárítás eszközeivel, hanem más fegyverekkel is: a gyalogsági harcjárművekkel, a tüzérséggel, a légierővel stb.

Fontos követelmény, hogy amikor az egyik vagy másik hadi eseményt magyarázzuk, amikor annak objektív alapját, más eseményekkel való összefüggését konkrét viszonyok között feltárjuk, figyelembe kell vennünk a háború politikai és hadászati céljait, a szemben álló felek hadigazdasági és műszaki tudományos lehetőségeit, csapataik és törzseik erkölcsi állapotát és felkészültségét, a csapatok (erők) vezetését megvalósító katonai vezetők egyéni tulajdonságait stb.

A hadi események magyarázata közben feltétlenül figyelembe kell venni egy nem kevésbé fontos körülményt. A háború valóságának tényei (harctevékenységek, a fegyveres erők felkészítése) alapján véve olyan szociális tények, amelyek tulajdonképpen nem egyebek, mint az egyének társadalmi tevékenységei. V. I. Lenin hangsúlyozta: a társadalomtudományokban az egyének „*társadalmi tettei, azaz a társadalmi tények*” tükröződnek (Összes Művei, 1. kötet, 393. oldal).

A társadalmi tények sajátos tulajdonsága – azokhoz viszonyítva, amelyekre a természettudomány támaszkodik – abban rejlik, hogy azok tulajdonképpen nem egyebek, mint az objektív és a szubjektív egysége. Éppen ezért ezek magyarázatánál mindig feltétlenül tekintetbe kell venni nemcsak az objektív körülményeket, hanem a szubjektív tényező hatását is.

A feltárt, rögzített és megmagyarázott tények csupán kiindulási alapot nyújtanak a probléma megoldásához. Az egyes eseményben mindig vannak egyes (egyedi, csak rá jellemző) és közös (az események egy bizonyos kategóriájára jellemző) ismérvek. Egy elméleti megállapítás, tétel kidolgozásához a közös ismerete szükséges. Ez a feladat *általánosítás* révén oldható meg.

Amikor M. V. Frunze rámutatott arra, hogy az általánosításnak milyen szerepe van a hadtudomány fejlődésében, ezt írta: „... nekünk pedig a bennünket körülvevő káoszban keresniük kell az egynemű jelenségeket, egységes egészebe kell általánosítaniuk őket, és meg kell próbálniuk értelmezni, megérteni a minket körülvevő jelenségeket, mert ellenkező esetben elveszünk és nem igazodunk el bennük, hanem a káros gyakorlati empirizmus területére tévedünk. Az egyes általánosító momentumok felkutatásának szükségességével összefüggő kérdés teljesen megoldható, jogos és természetes kérdés, a megoldása pedig segít nekünk abban, hogy megközelítsük és megoldjuk a katonai feladatokat.”⁽²⁾

Az objektív törvényszerűség általánosításának, feltárásának kiindulási alapfeltételét jelenti a kutatás tárgyára vonatkozó tényezők összességének vizsgálata. „A társadalmi jelenségek terén – írta V. I. Lenin – nincs elterjedtebb és tartalmasabb eljárás, mint az, hogy kiragadnak egyes tényecskéket és példákkal játszadoznak. Példákat általánosságban felhozni semmi fáradságba sem kerül, de nincs is semmi jelentősége vagy tisztán negatív jelentősége van, mert mindvégig az egyes esetek történelmi, konkrét körülményein fordul meg. A tények, ha egészükből, összefüggésükben nézzük őket nemcsak „makacs”, de kétségtelenül bizonyítói erejű dolgok is. A tényecskéket ha kiragadjuk az egészből, összefüggésükből, ha töredékesek és önkényesek, nem tekintetük többnek, mint puszta játéknak vagy még annál rosszabbnak, nem az egyes tényekből, hanem a vizsgált kérdésre vonatkozó tények összességéből kell kiindulni, egyetlen kivétel nélkül, másképpen elkerülhetetlenül és teljes joggal felmerül az a gyanú, hogy a tények önkényesen vannak kiválasztva...” (Összes Művei, 30. kötet, 333-334. oldal.)

Az, hogy hova vezet, ha a vizsgált kérdésre vonatkozó tényezők összességének elemzéséről szólván, Lenin által megfogalmazott elvet megelőzzük, a következő példával illusztrálható: „Az összefegyvernemi hadsereg támadásban” című könyvben áll: „A támadó hadsereg-hadműveletek mélysége, amely a háború első szakaszában 3-10 km átlagos napi ütem mellett 50-60 km volt, a háború harmadik szakaszában 15-30 km átlagos napi ütem mellett 150-180 km-re növekedett.”⁽³⁾ A fent említett megállapítások bizonyítására a háború harmadik szakaszában végrehajtott egyes hadműveletek példái vannak felsorakoztatva.

Az 1944-1945-ben végrehajtott 100 támadó hadsereg-hadművelet elemző vizsgálata azonban egészen más képet mutat. Ezek mélysége elérte a 150 km-t, és csak nyolc esetben volt ennél nagyobb; 100-140 km volt 35 hadműveletben, a többi 57 hadműveletben pedig kevesebb volt 100 km-nél. Az adott példa szemléletesen bizonyítja: nincs semmi alapja annak, hogy azt állítsuk, miszerint a támadó hadsereg-hadműveletek 150-180 km mélysége tipikus jelenség volt a Nagy Honvédő Háború harmadik szakaszában.

A kutatás során gyakran csorbát szenved a tények – tartalom és szám szerint történet – kiválasztásának elve. Helyenként tanulságosan és tendenciózusan választják ki és csoportosítják őket a kutató számára megfelelő tétel, megállapítás bizonyítására. A valóság sokrétű és ellentmondásos, s ezért mindig van lehetőség arra, hogy kiragadjunk belőle egyeseket és mellőzzünk másokat. Még Hegel kijelentette, hogy „bizonyítékokat” („érveket”) határozottan mindenre lehet találni a világon. A katonai tények általánosításánál feltétlenül figyelembe kell venni három körülményt. Az első: a haditevékenységek kétoldalú jellege. A második: a valóság különmemű jellege, amelyből az általánosításra szánt tényeket veszik. A harmadik: valóságos tények hiánya – számos esetben – egy esetleges háború problémáinak megoldásához. Ebben foglalható össze a tényanyag kiválasztásával és általánosításával összefüggő feladat bonyolultsága és nehézsége.

A hadiesemények kétoldalú jellege arra kötelez, hogy a szemben álló felek tevékenységeinek összefüggésében vizsgáljuk a tényeket, nevezetesen az állományukat, a helyzetüket, az állapotukat, a fegyverzettel és harci technikáival való felszerelésüket, az eszköz- és erőviszonyokat (mennyiségi és minőségi tekintetben), a feladatokat, a feladatok végrehajtásának módjait és körülményeit, az elhatározások célszerűségét, a szemben álló felek tevékenységeinek formáit és jellegét, a hadszínteret, az évszakot, az időjárást stb.

⁽²⁾ M. V. Frunze: Válogatott Művei, Moszkva, „Vojenizdat” kiadvány 1966. 181. oldal, oroszul.

⁽³⁾ „Az összefegyvernemi hadsereg támadásban”, Moszkva, „Vojenizdat”, 1966. 181. oldal, oroszul.

A probléma megoldása érdekében össze kell hasonlítani és általánosítani az elmúlt világháborúból és helyi háborúból, valamint a végrehajtott csapatgyakorlatokból vett tényeket. Ezen tényadatsorokot egyike sem nyújt – külön-külön – elegendő anyagot az elméleti általánosításokhoz, a nagy hadtudományos feladatok teljesítéséhez szükséges tapasztalati bázis megteremtéséhez, mivel nagyon nehéz a közös törvényszerűségek és tendenciák kimutatása az egyik vagy másik jelenség alakulásában úgy, hogy közben a tényeket összességükben kell értékelni.

A hadtudományos problémák megoldásánál a kutatásban fontos szerepet játszanak a „számvetési tények”, amelyek a matematikai modellezés segítségével kaphatók meg. A kutató előtt például ismeretese az atom- és hagyományos fegyverek pusztító tulajdonságai, a vezetési pontok védettségének mértéke stb. Ezen és más adatok alapján (a matematikai modell segítségével) meghatározható a valószínű kár, amely a vezetési rendszernek okozható, továbbá a rendszert alkotó elemek stabilitásának mértéke, s megjelölhetők életképességük növelésének útjai. Ez lesz az, amit „számvetési ténynek” nevezünk. A háborúval, a hadművelettel és a harccal kapcsolatos problémák megoldása empirikus megalapozásának jelentős része éppen ilyen fajta tényekből áll, ami megköveteli az alkalmazott módszerek állandó tökéletesítését, amelyek lehetőséget adnának ahhoz, hogy a számvetési tényeket a legnagyobb hitelességgel kapjuk meg.

Hadtudományos hipotézis A tények általánosítása alapján keletkező új jelenség először hipotézis formájában fogalmazódik, amely nélkül egyetlen tudomány sem boldogulhat. A tudományos hipotézis nem egyéb, mint egy valószínű feltételezés, amely új ismereteket tartalmaz, amely túlnő az eddig ismert elképzelések határain, amely megmagyarázza a jelenleg meglévő és előrejelzi, megijósolja az új tényeket. A hipotézis abban különbözik a tudományos elméleti ismerettől, hogy az előbbi igazságát még meg kell erősíteni, be kell bizonyítani.

F. Engels a hipotézis szükségességét jellemezve a tudomány fejlődésében, ezt írta: „A megfigyelés valamilyeni ítényt tár fel, amely lehetetlenné teszi az ugyanazon csoportba tartozó tények magyarázatának korábbi módját. Ettől a pillanattól kezdve felmerül a magyarázat új módja inakigénye, amely először csak korlátozott számú tényre és megfigyelésre támaszkodik. A korábbi tapasztalati anyag e hipotézisek megítésztéséhez vezet, egyeseket kiejt belőlük, másokat helyesbí. míg végülis a törvény megfogalmazódik a törvény.” (Marx és Engels Művei, 20. kötet, 555. oldal.)

A hadtudomány fejlődésében előforduló hipotézis példája volt azon lehetőség feltételezése, hogy egyidejű csapás mérhető az ellenséges védelem egész mélységében; ez a feltételezés képezi az alapját a mély hadművelet elméleti kidolgozásának. Megteremtésének szükségességét a háború anyagi-technikai eszközeinek fejlődése, valamint a haditevékenységek előkészítésére és megvívására jellemző új törvényszerűségek ezen az alapon történő kialakulása határozta meg. Ezek a törvényszerűségek nem voltak feltárhatók közvetlen megfigyelés útján vagy az elmúlt háborúk tényeinek felhasználásával. Az említett időszakban tömeges mértékben konstruált új fegyverfajtákat és harci technikai eszközöket (repülőgépeket, harcokocsikat, automatafegyvereket stb.) még nem alkalmazták nagyméretű haditevékenységekben. Harci lehetőségeik ismerete, a gyakorlatok (manőverek) tapasztalatai viszont reális előfeltételt teremtettek a támadó hadművelet elvileg új felépítési, előkészítési és megvívási módjainak felfelezéséhez.

A hadtudományos kutatás egyik sajátos vonása abban van, hogy az új ismeretet úgy kell megszerzeni, hogy nem áll rendelkezésre elegendő információ a vizsgált tárgyra, annak egyik, vagy másik sajátos tulajdonságaira, azok okaira vonatkozóan. Az információ értelmezése a bármely mennyiségben történő beszerzésének pillanatától történik, a legkevésbé információval kezdve. „Ha mi addig akarnánk várni – írta F. Engels – amíg az egész anyag tisztá formában kétszennem áll a törvény számára, akkor az azt jelentené, hogy addig leállítjuk gondolkodó kutatást, és már csak egyedül ezért sohasem jutnánk el a törvényhez.” (Marx és Engels Művei, 20. kötet, 555. oldal.) Ebből adódik is, hogy elengedhetetlenül szükségesek a tudományos hipotézisek, mint a problémák megoldásának előfeltételei. Ez aztán a kidolgozásuk és megalapozásuk sajátosságát is meghatározza.

Az új ismeret először rendszerint feltevés formájában születik meg, amely a logikus és a logika feletti (intuíció) egységén alapul. A feltevés tulajdonképpen nem egyéb, mint a megoldandó probléma felett történő hosszas gondolkodás, továbbá egy rendkívül erős kívánság ercdmény, hogy leküzdjük a nem elegendő mennyiségben rendelkezésre álló ismereteket. Keletkezésének előfeltételét a kutató széles látóköre, megfigyelőképessége, tudásszomja jelenti. Ez – az esetek többségében – analógia alapján születik meg. Így a harcokcsik, mint a siker kifejlesztésére szolgáló manőverezési eszközök alkalmazására vonatkozó feltételezés a lovasság elmúlt háborúkban történő alkalmazásának analógiájára keletkezett. A feltételezés tulajdonképpen nem egyéb, mint egy eléggé korlátozott mértékben bizonyított, illetve hiteles új gondolat. Még nem bizonyított, de nem is megcáfolt gondolat. Ám ez a körülmény egyáltalán nem csökkenti jelentőségét a tudományos kutatás folyamatában. A tudomány fejlődése és az egész megismerés számára fontos, hogy az új gondolat megjelenjen (még ha minimális mértékű hitelességgel is), mivel csak az vethető alá vizsgálatnak és esetleg válhat bizonyítottá, hitelessé, ami aztán az elmélet további tökéletesítését fogja jelenteni.

A problémán történő gondolkodás folyamatában több feltételezés is jelentkezhet, melyeknek mindegyikét tényleges és logikus megalapozásnak, ellenőrzésnek vetik alá. Közülük a legvalószínűbbek *munkahipotézisként* vétezik fel a kutatót. Az ellenséges helikopterek elleni harc problémájának megoldásánál több olyan munkahipotézis keletkezhet, amelyek a rakétacsapatok és tüzéség, a vadászpilóták, helikopterek, légvédelmi tüzéségi lövegek stb. alkalmazásával kapcsolatosak. A kutató úgy alkalmazza ezeket a hipotéziseket, hogy közben minden gondolatát a probléma kiválasztott irányokban történő elmélyült tanulmányozására koncentrálja. Ha kiderül, hogy a leghatékonyabbak *„a helikopterek a helikopterek ellen”*, *„a légvédelmi komplexumok a helikopterek ellen”*, akkor a többi hipotézist félretesszük és a kutató gondolatát ezeknek a valószínűbb feltételezések részletes vizsgálatára összpontosítja.

A több munkahipotézisből kiválasztott legvalószínűbb lesz a *tudományos hipotézis*. Ez meg kell, hogy feleljen több követelménynek, és mindenekelőtt meg kell magyaráznia az elemző vizsgálatra szánt jelenségek egész körét. Vegyük például, hogy tudományos hipotézisként *„a légvédelmi komplexumok helikopterek ellen”* feltevést fogadták el. A hipotézis nem tudományos, ha az nem vesz figyelembe, mellőz valamilyen neki ellentmondó tény. A tudományos hipotézisbe foglalt feltételezés valódi, igazi ismeretté csak akkor válhat, ha az így, vagy úgy bizonyítható. Egy olyan feltevés, amelynek igazsága nem ellenőrizhető, nem tekinthető tudományos hipotézisnek. Ezért az csupán intuitív feltevés lehet.

A hipotézis kidolgozásának további szakasza igazságának oly módon történő megindoklásából áll, hogy feltárják mind maguknak a feltevéseknek a hitelességét, mind pedig a tartalmukból levonható következményeket. Ha például azt gondolják, hogy a támadás üteme a hadműveletben magas lesz, akkor ebben az esetben a következményeket ellenőrzik: megvalósíthatók-e a jelenlegi szállítóeszközök mellett és a másik fél ellentevékenysége esetén; idejében elláthatók-e a támadó csapatok üzemanyaggal, lőszerrel, megengedhetők-e közben a személyi állományra nehezedő fizikai terhelések stb.

A hipotézisben foglalt feltételezések a legkülönbözőbb módokon ellenőrizhetők. Egyeseket közülük közvetlenül összevetik az eddigi tapasztalatokkal és gyakorlattal, vagyis kísérleti ellenőrzésnek vetik alá őket. Lehetnek olyanok is, amelyek kísérleti úton ellenőrizhetetlenek, de megfelelően az elméleti tételeknek, a tudomány törvényeinek, számítási adatokkal indokolhatók. A hadtudományi kutatásokban a hipotézis megindoklásának valamennyi formáját alkalmazzák. Az, hogy közülük melyek találhatnak szélesebb körű alkalmazásra, a megoldandó probléma jellegétől és a tudományos hipotézis tartalmától függ.

A valószínű ismeretnek hiteles, igaz ismeretté válása szempontjából döntő jelentőséggel bír annak sikeres realizálása a gyakorlati tevékenység folyamán. V. I. Lenin hangsúlyozta, hogy *„az ember és az emberiség gyakorlata a megismerés objektivitásának próbája. kritériuma”* (Összes Művei, 29. kötet, 175. oldal).

Számos katonai elméleti (hadtudományi) tétel sajátos vonása abban van, hogy az igazságuk, a valódiságuk teljes mértékben nem bizonyítható a háború kezdetéig. Ez meg is határozza elméleti megalapozásuk fontosságát, a matematikai biztosítás, a különböző kutatási formák és módszerek alkalmazásának szükségességét.

A katonai elmélet tulajdonképpen nem egyéb, mint „a háború és a hadügy jelenségeire, a fejlődésük törvényszerűségeire és sajátosságaira vonatkozóan rendszerezett és általánosított ismeretek”.⁽⁴⁾ A katonai elmélet alapjául szolgálnak a hadtudományi kutatás törvényei, fogalmai, elvei, sajátos módszerei, amelyek a háborúnak, a hadművelletnek és a harcnak, az ország és a fegyveres erők ezekre történő felkészítésének leglényegesebb összefüggéseit és kapcsolatait fejezik ki.

A tudományos kutatás értelme és rendeltetése a vizsgált tárgy törvényeinek feltárásában van. „... Művem végső célja – írta K. Marx a *Tőkérről – a jelenkori társadalom gazdasági mozgástörvényének feltárása...*” (Marx és Engels Művei, 23. kötet, 10. oldal). Ez ugyanúgy vonatkozik a hadtudományos kutatásokra is.

A gyakorlati tevékenység sikerét az határozza meg, hogy a valóság átalakításának iránya és módjai milyen mértékben felelnek meg azoknak a törvényeknek, amelyek az alapját képezik. „A *külvilágnak a törvényei – írta V. I. Lenin – ... az ember célszerű tevékenységének az alapjai.*” (Összes Művei, 29. kötet, 153. oldal.)

A katonai gyakorlati tevékenység iránya és a háború objektív törvényei közötti összhang két esetben lehetséges. Az *első*: amikor az emberek, nem ismerve a törvényeket és nem is gyanítva azok létezését, „*próbák és hibák*” módszerével így vagy úgy kialakítják a tevékenység helyes elveit és módjait. A *második*: az emberek, megismerve a háború törvényeit és a konkrét helyzetben történő megnyilvánulásuk formáit, tudatosan felhasználják őket gyakorlati tevékenységükben.

A háború objektív törvényeinek, azoknak a kapcsolatoknak és összefüggéseknek a tanulmányozása alapján, amelyeken keresztül azok működnek, az elméleti megismerés kidolgozza a hadtudomány fogalmait, annak alapelveit.

A katonai elmélet – az összes fent nevezett feladatot megoldva – egymással kölcsönösen összefüggő funkciókat lát el: a magyarázatot, az előrelátást, valamint a megismerési és gyakorlati funkciót.

Az elmélet *magyarázó* funkciója abból áll, hogy feltárja, megindokolja: a háborúnak miért olyan és nem más tartalma van, a háborúra való felkészülésnek pedig éppen ebben az irányban kell haladnia. A múltban, amikor a katonai elmélet a hadviselés gyakorlatának közvetlen általánosításán alapult, a magyarázó funkciója az említett tapasztalatokra való utalásra szorítkozott a következő típus szerint: „... miként azt a gyakorlat mutatja, a csapatok hadművelési felépítése védelemben ilyen és ilyen legyen.” Napjainkban az efféle magyarázat már nem elegendő. Napjaink katonai elméletében a magyarázat megadása a feltárt törvények, tudományos megalapozott kritériumok, tárgyanak mennyiségi jellemzői stb. alapján történik.

Az elmélet *megismerési* funkciója abból áll, hogy lehetővé teszi általános alapelemek a benne visszatükröződött tárgyra vonatkozó konkrét jelenségek elemző vizsgálatára és magyarázatára történő eredményes alkalmazását. A katonai elmélet *gyakorlati* funkciója azon képességéből áll, hogy meg tudja-e alapozni, indokolni a katonai tevékenység tartalmát és meg tudja-e határozni a harctevékenységek megvívásának, a fegyveres erők állományába tartozó seregtestek (magasabbegységek) harci alkalmazásának és a feladatok megoldására való felkészítésének leghatékonyabb módjait. A vizsgált funkciókat a katonai elmélet csak abban az esetben tudja teljesíteni, ha az adekvát, teljesen reprodukálható, s logikailag nem ellentmondó.

Az elmélet *adekvát* jellege azt jelenti, hogy a tartalma megegyezik a benne megjelölt tárgygal. Így a támadó hadművellet elméletének tárgya a hadművellet, annak leglényegesebb ismérvei, kapcsolatait és összefüggéseit, feltárja előkészítésének és megvívásának törvényszerűségeit, megfogalmazza az említett törvényszerűségekre jellemző elvet, módokat és ajánlásokat.

⁽⁴⁾ Katonai Enciklopédia Szótár, Moszkva, 1984., 734. oldal, oroszul.

Az elméletnek biztosítania kell a benne visszatükröződött tárgy teljes reprodukálását - mindenféle „fehér foltok” nélkül -, amelyek csökkentenék gyakorlati alkalmazásának lehetőségeit. Az adott követelmény különösen fontos a katonai elmélet számára. Ha például a védelmi hadművelet elmélete nem ad választ az olyan kérdésekre, mint a védelem szilárdságának, aktivitásának biztosítása, akkor természetesen ez az elmélet nem teljes, és nem oldja meg a hadműveletek említett fajtájának legfontosabb feladatait. Ez nem azt jelenti, hogy az elméletben kész receptek vannak alkalmazásának valamennyi esetére, de feltétlenül olyan kiindulási alapelvekkel kell rendelkeznie, amelyek szilárd támaszul szolgálnak a konkrét gyakorlati feladatok megoldásánál.

A logikai ellentmondás-mentesség azt jelenti, hogy az elméleten belül nem lehetnek egymásnak ellentmondó ítéletek. Nem lehet megkövetelni az elméletől az olyan indoklásokat, mint az egyenletesen szilárd védelem felépítése az egész arcvonalon, különösen hadműveleti-harcászati szinten, az ellentámadásba történő átmenet valószínűsége egyidejűleg a hadszíntér valamennyi legfontosabb irányában stb. Ez ellentmond majd a valószínű ellenség által indított támadás megvívása elveinek, a védelemre berendezkedett fél lehetőségeinek stb. Az elmélet jelentősége és rendeltetése abban van, hogy a tényleges ellentmondások feltárása alapján megjelöljék a megoldások útjait és módjait, idejében realizálják annak eredményeit.

A hadtudomány a gyakorlattal való szerves kapcsolatában fejlődik. Szakadék nem engedhető meg közöttük. Mindazonáltal az elméletnek be kell világítania a gyakorlat útját, kellő tartalommal kell rendelkeznie, hogy ne maradjon le ezen a téren. Éppen ezért a tudományos elméletek kidolgozása közben igen fontos, hogy meghatározzák azokat a tételeket, megállapításokat, amelyek azonnal és a többit, amelyek a közeljövőben és a távoli perspektívában realizálhatók. Egyszóval, meg kell határozni a katonai elmélet eredményei gyakorlati alkalmazásának szintjeit és sorrendjét.

„A szovjet hadtudomány és a szovjet hadművészet eredményesen fejlődik - állapítja meg Sz. F. Ahromjev, a Szovjetunió marsallja, a Szovjetunió Fegyveres Erőinek vezérkari főnöke, a honvédelmi miniszter első helyettese. - A fegyveres erők valamennyi szintjén a csapatok és flottaerők felkészítésének és vezetésének olyan formáit és módjait hagyják jóvá, amelyek biztosítják a bonyolult és nehéz feladatok végrehajtását bármely helyzetben.”⁽⁵⁾

A korszerű katonai elmélet állandó tökéletesítése az egyik legbonyolultabb formáját jelenti a megismerési tevékenységnek. A hadügy tudományos és gyakorlati művelőinek egymással szoros együttműködésben idejében kell feltárniuk a felmerülő problémákat, erőfeszítéseiket azok megoldására kell koncentrálniuk, el kell sajátítaniuk a kutatások korszerű formáit és módszereit, s kétsédelem nélkül alkalmazniuk kell őket a gyakorlatban és tudományos alapon kell megoldaniuk a csapatok vezetését.

⁽⁵⁾ „Krasznaja Zvezda”, 1985. február 22., oroszul.